
Een pastoraal voor het leven

André Fossion

Overgenomen uit: LOOTS, C., SCHAUMONT, C., (Red.), *Vandaag pastoraal integreren in het opvoedingswerk. Perspectieven & uitdagingen*, Oud-Heverlee, Don Bosco Vorming & Animatie, 2007, p. 93-115.

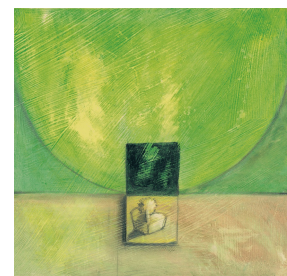
André Fossion, s.j., is professor aan het Centre International Lumen Vitae. Hij doceert tevens godsdienstwetenschappen aan de Facultés universitaires Notre-Dame de la Paix in Namen. Deze bijdrage verscheen in januari 2008 onder de titel *Petite grammaire spirituelle pour une pastorale d'engendrement* in BACQ, Ph., THÉOBALD, C., (Éd.) *Passeurs d'Évangile (Théologies pratiques)*, Bruxelles, Lumen Vitae, 2008.

Gaston Deneve stond in voor de vertaling uit het Frans.

Colette Schaumont en Carlo Loots bewerkten de vertaling.

André Fossion pleit voor een paradigmawissel in de pastoraal. De klassieke pastorale aanpak moet losgelaten worden voor een maieutische aanpak (pastorale d'engendrement). Zijn artikel is opgebouwd rond de krachtige metafoor van een door een orkaan verwoest landschap waar onverwacht en spontaan nieuw leven blijkt op te bloeien. Welke ingesteldheid en attitudes dit van de pastorale werkers vraagt, wordt in een tiental aanbevelingen uitgewerkt.

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

I INLEIDING

In deze bijdrage reflecteer ik over de situatie en de toekomst van het christelijk geloof in onze voortdurend veranderende samenleving.

Dit artikel bestaat uit drie delen. In een eerste deel wil ik onderstrepen dat de huidige crisis, die het christendom evenzeer treft als de cultuur in het algemeen, een vruchtbare voedingsbodem vormt voor creativiteit en op die manier perspectieven voor de toekomst opent. Een wereld verdwijnt en een andere dient zich aan.

In een tweede deel omschrijf ik wat ik bedoel met een maieutische pastoraal in deze crisisperiode¹.

In het derde deel benoem ik enkele houdingen die deze maieutische pastoraal bevorderen en langs die weg het evangelie kansen bieden in de wereld die zich aandient.

II DE CRISIS ALS BREUK EN ALS KANS VOOR NIEUW LEVEN

We weten dat een wereld verdwijnt en een andere eraan komt. Uiteraard deelt het christendom in die transformatie. Een bepaalde gestalte van het christendom maakt een felle crisis door, maar dit is niet het einde van het christelijk geloof. Ook dat is in heropbouw en wordt hertekend. Vanuit dat standpunt bevinden we ons in een niet altijd aangename maar wel boeiende 'middenpositie' tussen twee uitersten, tussen wat sterft en wat geboren wordt.

2.1 Crisis in het overdragen van het geloof

Laten we allereerst de ernst erkennen van de crisis die het christendom en het doorgeven van dit christendom, onder de druk van de secularisatie, treft. Het proces van secularisatie verliep in twee fasen.

De eerste fase was de secularisatie van de samenleving. Die secularisatie van de maatschappij zette zich door op het einde van de 18de eeuw met de democratische revolutie, de bevestiging van de rechten van de mens, de ontwikkeling van de wetenschappen en de autonomie van het filosofische denken. In die nieuwe maatschappij die uit de moderniteit ontstond, speelde de religie geen basis- of kaderrol meer zoals in het oude regime. Met andere woorden: de moderne maatschappij is de religieuze en klerikale voorganger ontgroeid. In een universum dat pluralistisch geworden is, wordt de religie teruggebracht naar het terrein van de persoonlijke keuze. In het verleden, tijdens

(1) De auteur gebruikt in zijn Franse tekst de term 'pastorale d'engendrement'. We kiezen ervoor om dit begrip te vertalen door 'maieutische pastoraal'. Engendrer betekent nieuw leven ter wereld brengen. Wij staan niet aan de oorsprong van dat leven, maar brengen het als 'vroedkundigen' ter wereld. Van daar de term 'maieutiek', letterlijk de kunde van de vroedvrouw. Dit wordt inhoudelijk nog verder uitgewerkt in deze bijdrage. (Noot van de vertaler)

het christelijke tijdperk, gingen geboren worden en christen worden samen. Het geloof werd overgedragen met de culturele context. Het maakte deel uit van de evidente gemeenschappelijke dingen. De 'leer' werd overgedragen onder het regime van een drievoudig 'moeten': de waarheden die men moest geloven, de geboden die men moest onderhouden en de sacramenten die men moest ontvangen. Sinds de komst van de moderniteit draagt de samenleving echter niet langer het geloof over, maar de godsdienstvrijheid van elke burger. Het christendom heeft trouwens zelf bijgedragen tot deze emancipatie van de maatschappij met betrekking tot de godsdienst. Zo spreekt Marcel Gauchet over het christendom als 'de religie van de aftocht van de godsdienst'.

Vandaag maken we een tweede fase van de secularisatie mee: de secularisatie van het privéleven. De hedendaagse mens distantieert zich van de overgeërfde vormen van het christendom omdat die niet meer aansluiten bij zijn aspiraties, omdat ze geen 'zin' meer aanbrenge(n) of in grote mate ontoegankelijk geworden zijn. We stellen tegenwoordig vast hoe individuen massaal afstand nemen van de religieuze instituten, hun geloofsovertuigingen en hun praktijken. Niet dat zinfragen of spirituele aspiraties verdwijnen, integendeel zelfs. Maar wat overheerst is veeleer de aarzeling, de twijfel, het knutselen met geloofsovertuigingen, de persoonlijke zingevingstrajecten in een complexe wereld. In die context zijn de voorstellingen van het christelijk geloof die mensen met zich meedragen vaak vervormd, chaotisch en onvolledig. Ze brengen met zich dat dit geloof niet langer herkenbaar of aantrekkelijk is. Soms roepen ze zelfs afkeer op. We zijn getuige van een ware breuk in de overdracht van de vertrouwde vormen van het christelijk geloof.

De symptomen van de crisis zijn overduidelijk: vermindering van het aantal praktiserenden, minder kinderen die catechese volgen, crisis van de priesterroepingen, vergrijzende gemeenschappen, enz. Wij kennen allen in onze kring mensen die stilaan vervreemd zijn van het christelijk geloof, tenminste in zijn actuele vormen. De sociologe Danielle Hervieu-Léger spreekt in dit verband over een 'exculturatie' van het christendom: 'De Kerk', zegt ze, 'is vandaag niet langer de impliciete referentie en het model van ons globale landschap. (...) In de periode van de ultra-moderniteit verwijderd de 'uit de godsdienst weggetrokken' maatschappij zelfs de sporen die deze godsdienst in de cultuur achtergelaten heeft.'

2.2 Een tijd van geboorte: de komst van een nieuw christendom

Zonder deze breuk te willen minimaliseren, zien we tegelijk op cultureel en religieus vlak nieuwe en beloftevolle elementen aan de dag treden. Vanuit dat oogpunt is de crisis een genadetijd, een moment van schepping en geboorte dat verrassingen kan inhouden.

Er zijn manifeste tekenen van vitaliteit in de Kerk: een groeiend aantal catechumenen en volwassenendoopsels, de uitbreiding van theologische en pastorale opleidingen voor leken, nieuwe catechetische projecten, een reële democratisering binnen de lokale gemeenschappen ondanks de onverzettelijke houding van Rome, het engagement van leken, in het bijzonder van vrouwen in ambtstaken, nieuwe initiatieven in de media, grote evenementen, enz. Wij kennen allemaal evenwichtige mensen die zich, ondanks de crisis, toch goed voelen in hun geloof.

Maar het is vooral de huidige wereld die via de cultuurcrisis die ze doorworstelt, beloftevolle hulpbronnen in zich draagt. De uitdagingen waarvoor onze planeet staat, doet een behoefte aan spiritualiteit, een vraag naar waarden, een verfijning van het ethische bewustzijn groeien die hand in hand gaan met het zoeken naar zin. Men zoekt naar een nieuw evenwicht tussen de religies en de lekencultuur. Religieuze en interreligieuze thema's worden in de media besproken. Elke cultuur is evangeliseerbaar. In dat perspectief is in onze cultuur de bereidheid om het evangelie op een nieuwe manier te beluisteren nog steeds aanwezig. Deze bereidheid laat zich niet vatten in de statistieken van het kerk-bezoek, maar manifesteert zich in het leven zelf, in de communicatie en de wederzijdse uitwisseling. In een wereld die een antwoord zoekt op de uitdagingen van de toekomst ontstaat een klimaat waarin men geloof los van de clichés kan herontdekken als zinvol, heilzaam en aantrekkelijk.

Tegen de achtergrond van deze breuk en wederopbouw, hebben we een pastoraal nodig die er niet op uit is 'de meubelen te redden', maar die we maieutisch kunnen noemen: een pastoraal die zich ten dienste stelt van wat tot leven komt.

III EEN MAIEUTISCHE PASTORAAL

Schematisch kunnen we twee soorten pastoraal onderscheiden. Een sturende pastoraal die het principe van de maakbaarheid hanteert. Vertrekkend van het ondernemingsdenken tracht deze pastoraal vanuit haar eigen krachten en inzichten de kerk en de wereld vorm te geven. Een maieutische pastoraal die luistert naar de aanwezige aspiraties en zich met competentie en onderscheidingsvermogen ten dienste stelt van het nieuwe leven dat ontstaat. In functie daarvan is dit pastoraal handelen bereid zijn greep los te laten en niet langer te sturen.

3.1 Het bos heraanplanten na de storm: een parabel voor onze tijd

Om de geest van die maieutische pastoraal te verduidelijken, wil ik gebruik maken van een gebeurtenis die zich in een heel andere context afspeelde, maar die omwille van de analogie leerzaam kan zijn voor ons doel.

Op 26 december 1999 raasde de orkaan 'Lothar' over Europa, vooral in het oosten van Frankrijk, met winden van meer dan 150 km per uur. Naar schatting werden op Frans grondgebied 300 miljoen bomen uitgerukt. De orkaan liet een desolaat schouwspel achter. Er vielen een zestigtal dodelijke slachtoffers, onder wie een zeker aantal zelf-dodingen van boswachters of eigenaars die de omvang van de ramp niet konden verwerken. 'Een kathedraal die instort kan men heropbouwen', zei een boswachter, 'een eik van 300 à 400 jaar oud niet'.

Na de ramp werden al snel herbebossingsprogramma's, aanplantingsprojecten en inzaaiplannen door studiebureaus uitgewerkt. Men wilde gebruik maken van de catastrofe om het woud naar eigen inzichten terug aan te planten.

Maar op het moment dat de bosbouwkundige ingenieurs hun ambitieuze plannen in de praktijk wilden brengen, constateerden ze dat het woud hen voor was geweest. Zij merkten een vluggere heropleving op dan ze voorzien hadden die hun plannen van herbebossing doorkruiste en nieuwe mogelijkheden liet zien, die kwalitatief hoogstaander waren dan de oplossingen waaraan de studiebureaus gedacht hadden. De natuurlijke heropleving van het woud toonde, in veel opzichten, een betere biodiversiteit en een beter evenwicht tussen de naaldbomen en de loofbomen. Soorten die door het vroegere woud verstikt waren konden opnieuw te voorschijn komen. De catastrofe draaide ook gunstig uit voor het heropleven en de verspreiding van bepaalde diersoorten.

De doelbewuste planmatige reconstructie van het woud werd daarom door de ingenieurs losgelaten ten voordele van een soepelere aanpak. Ze kozen voor het ondersteunen van het natuurlijke herstelproces, inspeland op de nieuwe en gunstige mogelijkheden die zich aandienen. Dat betekende niet dat ze het hele proces maar zijn gang lieten gaan zonder in te grijpen, maar wel dat ze met meer kennis van zaken, op een actieve en waakzame manier dit proces gingen begeleiden. Een ingenieur typeerde deze houding van begeleiding als volgt: 'Het is ons werk geweest jonge zaailingen van zeer uiteenlopende soorten bomen op delicate wijze ruimte te geven en te begeleiden in hun groei. We werden uitgedaagd het leven van de natuur te aanvaarden, veeleer dan te denken dat het verdwenen was en het op een artificiële wijze terug in te planten. Dat is voor ons een heel stimulerende ervaring geweest. Consequent hebben we dan besloten om in de bossen van de staat en van de gemeenten de sporen van de storm te laten bestaan voor zover die de veiligheid of de werkvoorwaarden van de bosarbeiders niet in het gedrang brachten. Wij hebben dus de uitgerukte boomstronken, de omgewoelde grond, de gebroken stammen en de hopen takken gelaten zoals ze waren. Drie jaar later heb ik in de bossen kunnen constateren dat die controversiële aanpak de aanwezigheid heeft mogelijk gemaakt van planten en dieren die er voorheen niet waren.'

Laten we dit even vertalen naar het pastorale veld. De Kerk heeft de laatste veertig jaar ook een storm meegemaakt. Het religieuze landschap is verwoest, tenminste in zijn traditionele uitingen. Natuurlijk is elke vergelijking gebrekkig. De samenleving is geen bos en mensen zijn geen planten. Maar wat ons voor onze uitdaging in deze analogie interesseert, is de verandering in de houding van de boswachters: hun overgang van een planmatige aanpak van de reconstructie van het bos naar een actieve en doordachte begeleiding van het spontane herstel ervan. Zou een zelfde evolutie ook niet aangewezen zijn voor de pastoraal: overgaan van een sturende pastoraal naar een maieutische pastoraal?

3.2 Een sturende pastoraal die het principe van de maakbaarheid hanteert

Volgens dit pastoraalmodel - dat overeenstemt met de aanvankelijke opstelling van de boswachters - gaat het erom, na de crisis, systematisch volgens onze plannen het evangelie te verkondigen, alsof alles van ons afhangt. Dan doet men aan pastoraal vanuit

het principe van de maakbaarheid. Deze sturende pastoraal vind je zowel bij hen die uit nostalgie willen herstellen wat er vroeger was als bij hen die vooruitgangsgezind willen bouwen aan een nieuwe kerk. In beide gevallen vertrekt men vanuit een paradigma van sturen en beheersen alsof alles staat of valt met het eigen engagement en handelen. Dit leidt in de beide gevallen tot een activisme waarbij men nooit genoeg heeft gedaan of wanneer de weerstand waarop men botst te sterk blijkt, tot een gevoel van onmacht, defaitisme en depressie. Activisme en defaitisme zijn in dat opzicht tweelingzusters. Ze zijn beide uitvloeisel van de illusie van de maakbaarheid.

3.3 Een maieutische pastoraal: de begeleiding van wat geboren wordt

Deze pastoraal beantwoordt aan de tweede houding van de boswachters. Zij bestaat in het actief, met onderscheiding en competentie begeleiden van het spontane heropleven, waarvan wij de meesters niet zijn. Het komt er op aan de mogelijkheden die ons geboden worden zonder dat wij ze geprogrammeerd hebben, aan te grijpen. Het gaat er in die vorm van pastoraal ook om te erkennen dat de 'catastrofe' niet voor iedereen een catastrofe is. Velen zouden niet willen terugkeren naar het oude 'bos'. De nieuwe situatie brengt een grotere kerkelijke biodiversiteit mee. Een maieutische pastoraal aanvaardt dat bepaalde uitdrukkingen van geloof die hun tijd en verdiensten hadden, verdwijnen om plaats te maken voor andere uitdrukkingen. Zich ten dienste stellen van wat zich aandient betekent de aspiraties onderkennen, de dingen afwegen, tijd nemen voor overleg, beraadslagen, kortom beslissingen nemen die bevrijdend werken en mensen verantwoordelijkheid geven. Dat betekent: projecten opnemen en lanceren, waarbij men kansen geeft aan het onuitgegevene, rekent op factoren die wij niet meester zijn en vertrouwen schenkt aan krachten die de onze niet zijn.

In feite aanvaardt men in een maieutische pastoraal wat de voorwaarde is voor elke geboorte: met name dat wij zelf niet aan de oorsprong staan van het leven en dat men altijd iets anders dan zichzelf voortbrengt. Wat geboren wordt, verschilt altijd van wat men zelf is. De overdracht van het geloof behoort vanuit dit oogpunt niet tot de orde van de reproductie of het klonen. Ze behoort altijd tot de orde van de 'advent' (wat op ons afkomt).

In dit pastoraal concept vertrekt men van het principe dat de mens 'godbekwaam' is. Wij moeten die bekwaamheid in hem niet verwekken. Wij hebben ook het vermogen niet om het geloof over te brengen. Men fabriceert geen nieuwe christenen zoals men broodjes bakt of Michelinbanden maakt. Het geloof van een nieuwe gelovige zal altijd een verrassing zijn, niet de vrucht van onze inspanningen of het resultaat van onze initiatieven. Zeker, het geloof wordt niet doorgegeven zonder ons, maar wij hebben de macht niet om het over te dragen. Onze taak is veeleer te waken over de voorwaarden die het geloof mogelijk, verstaanbaar, uitvoerbaar en aantrekkelijk maken. De pastoraal werkt aan de voorwaarden. De rest is een kwestie van genade en vrijheid.

Wat hierboven staat over de maieutische pastoraal sluit perfect aan bij het evangelie. Al wat wij kunnen doen is zaaien. Het evangelie spreekt over de zending als over het zaaien. 'Het is met het koninkrijk van God als met een mens die zaad uitstrooit op de aarde: hij slaapt en staat weer op, dag in dag uit, terwijl het zaad ontkiemt en opschiet, ook al weet hij niet hoe' (Mc 4, 26-27). Vanuit dit oogpunt presenteert de pastoraal zich als subtiele

alchemie tussen het nemen van initiatieven en het opbrengen van de noodzakelijke gereserveerdheid om ruimte te geven aan wat geboren wordt.

IV ENKELE SPIRITUELE HOUDINGEN DIE LEIDEN TOT EEN MAIEUTISCHE PASTORAAL

In dit derde deel schuif ik enkele houdingen naar voren die een maieutische pastoraal bevorderen. Het gaat hierbij niet om concrete projecten of om oplossingen voor mogelijke problemen. Het gaat veeleer over spirituele grondhoudingen: manieren van zijn of van handelen die het mogelijk maken stand te houden, overeind te blijven en zich te bewegen in de crisis, tussen een wereld die verdwijnt en een wereld die eraan komt. In haar boek *'La crise de la culture'* spreekt Hannah Arendt over de bres tussen het verleden en de toekomst. Wat haar in haar studie bezig houdt zijn niet de pogingen om de traditie in ere te herstellen noch om de toekomst te ontwerpen, maar is, ik citeer, 'te weten hoe zich te bewegen in die bres'. Wat ik hier voorstel is eigenlijk een 'kleine spirituele grammatica' die herders en verantwoordelijken toelaat om zich in die bres te bewegen, in de crisis overeind te blijven en zich ten dienste te stellen van de wereld die eraan komt. Die kleine spirituele grammatica zet in de eerste plaats aan tot het werken aan zichzelf. Zij verfijnt onze attitude en onze manier om ons te situeren binnen de pastoraal.

Ik stel hier een tiental houdingen voor die een bepaald tijdspad volgen: (1) op weg gaan naar de anderen, (2) hen ontmoeten, zich solidariseren en de dialoog aangaan, (3) zichzelf tussen haakjes plaatsen, de anderen in hun kracht stellen en verantwoordelijk maken.

4.1 Zelf eerst het evangelie blijven ontvangen

Wanneer wij het evangelie verkondigen, lopen wij, zonder er ons bewust van te zijn, het risico te vergeten dat wij zelf de eerste ontvangers van het evangelie zijn. Wij handelen dan alsof wij, die de evangelische boodschap verworven hebben, die enkel nog moeten overdragen aan anderen. Het lijkt dan wel alsof het evangelie ons niets meer te zeggen heeft. Als 'meesters' in de kunst van het begrijpen en beleven van het evangelie rest ons enkel de rol van verkondigers.

Het evangelie waarschuwt de herders. Zij kunnen zich in een positie plaatsen waarin zij het evangelie wel verkondigen maar zichzelf niet meer laten evangeliseren. De pretentie het te weten en de bekoring van de macht kunnen verblinden. Wij kennen allemaal wel pastorale initiatieven die hoewel ze in naam van het evangelie genomen worden, eerder een geest ademen van verovering, van machtswellust of heimwee naar het verleden dan dat ze getuigen van het Goede Nieuws zelf. Vandaar de belangrijkheid voor de evangelieverkondiger om zelf onvermoeibaar ontvanger te blijven van het evangelie. Bijgevolg is de eerste vraag voor de evangelieverkondiger niet 'hoe zal ik het evangelie verkondigen?', maar 'Wat zegt het evangelie mij vandaag'.

4.2 Op weg gaan naar waar de verrezen Christus zich bevindt

Wat zegt het evangelie ons op paasmorgen? 'Hij is niet hier. Hij gaat jullie voor naar Galilea, daar zullen jullie Hem zien' (Mc 16,7). De boodschap van de engel ontheemt de evangelieverkondiger constant. Dat veroorzaakt een radicale perspectiefwissel. Wij bezitten Christus niet als een object dat we meedragen, waarover we macht hebben en dat we aan anderen die het niet bezitten, moeten overdragen. Om bij Hem aan te sluiten, moeten we uit onszelf treden, onze eigen plek achterlaten en naar de ander gaan, het Galilea van de heidenen, waar Hij ons voorgaat.

Waar wij ook komen, wij worden altijd voorafgegaan door de Geest van Christus. Wij brengen de anderen niet wat zij nog niet hebben, maar wij sluiten ons bij hen aan om samen de sporen van de verrezen Christus die reeds daar is, te ontdekken. Het geloof is een gaandeweg herkennen van wat reeds in het verborgene gegeven is.

De Geest van Christus gaat ons altijd voor. Vanuit dat gezichtspunt moeten wij ons altijd laten evangeliseren door degenen die wij willen evangeliseren. Dezelfde Geest is aan het werk in de evangelieverkondiger en in degene die geëvangeliiseerd wordt. De eerste, bewust van wat hij verkondigt, aanvaardt dat ook hij bekeerd wordt door degene die welwillend naar hem luistert. Heel de kunst van het verkondigen van het evangelie bestaat er dus in dit herkennen te bevorderen, het Rijk Gods te onderscheiden en met de vinger aan te wijzen in personen en situaties, zelfs daar waar men er zich het minst aan verwacht.

We moeten daarom ook niet naar de ander toegaan om hem voor onze zaak te winnen of om hem te brengen wat hij niet heeft, maar om samen met hem de aanwezigheid te herkennen van de Verrezenen op een manier die onszelf kan verrassen. Van degenen aan wie wij het evangelie willen brengen, ontvangen wij het getuigenis van Gods werk dat reeds in hen aanwezig is.

4.3 Zich toevertrouwen aan de gastvrijheid van de ander

De evangelisatietask wordt vaak uitgedrukt in termen van gastvrijheid. 'Onze christen gemeenschappen' zegt men, 'moeten gastvrij zijn'. Natuurlijk. Maar schuilt er in die uitnodiging om gastvrij te zijn tegenover de anderen geen superioriteitsgevoel jegens hen? Geven we de anderen niet impliciet de boodschap: 'Kom bij ons genieten van wat je bij jullie mist'? Zo plaatst degene die onthaalt zichzelf heimelijk hoger, terwijl degene die verwelkomd wordt naar een lagere plaats verwezen wordt. Vandaar de moeilijkheid om, eens men in de val trapt van de meester-knecht-verhouding, nog een authentieke evangelische dialoog aan te gaan.

Zouden we, conform het evangelie, de logica niet moeten omkeren: er niet naar streven de ander bij ons te verwelkomen maar zich riskeren aan de gastvrijheid van de ander, vertrouwend op zijn kwaliteiten.

De blijde boodschap spreekt over het verzoek om gastvrijheid. Het evangelie zegt ons immers niet: 'Wees gastvrij'. Het nodigt ons veeleer uit om naar de andere toe te gaan en door hem onthaald te worden. 'Zacheüs, vandaag moet ik in jouw huis verblijven' (Lc

19,5). 'Als jullie ergens onderdak krijgen, moet je daar blijven tot je verder reist' (Mc 6,10). 'Wie jullie ontvangt, ontvangt mij' (Mt 10,40). 'Ik sta voor de deur en klopf aan. Als iemand mijn stem hoort en de deur opent, zal ik binnenkomen, en we zullen samen eten, ik met hem en hij met mij' (Apk 3,20).

Dit evangelisch perspectief ontslaat ons niet van de vereiste zelf gastvrijheid te betonen. Maar dit gebeurt dan in wederkerigheid, waar eenieder geeft en ontvangt. De ontvangen gastvrijheid roept immers de geschonken gastvrijheid op. Zo duidt trouwens het Franse woord 'hôte' zowel de persoon aan die ontvangt als degene die ontvangen wordt.

Deze eerste drie houdingen hebben betrekking op het uit zichzelf treden naar de ander toe. De vier volgende verwijzen naar de ontmoeting en de dialoog met de ander.

4.4 Menswaardigheid en verbondenheid: de eigen bijdrage van het geloof

Door ons te wagen aan de gastvrijheid van de ander dragen we bij tot een grotere verbondenheid en tot het menswaardiger maken van de samenleving. De vreugde en het verdriet, de hoop en de angst van de mensen van onze tijd, vooral van de armen, zijn ook de vreugde en het verdriet, de hoop en de angst van de leerlingen van Christus. Niets menselijks is er, dat in hun hart geen weerklank vindt. Het evangelie begint met de opdracht menswaardigheid te laten groeien, geweld los te laten en je te verbinden met anderen. De christelijke school heeft in dat opzicht een primordiale taak: in naam van het evangelie menswaardigheid te brengen en onder de mensen banden te smeden van verbondenheid, wederzijdse erkenning, onvoorwaardelijke welwillendheid tegenover de ander. Die menswaardigheid/verbondenheid is een doel op zich. Het is geen pastorale strategie om het evangelie te verkondigen. Maar bij wijze van surplus biedt zij wel een vruchtbare voedingsbodem voor de evangelisering juist vanwege dit klimaat van verbondenheid en de afwezigheid van de wil anderen te overheersen. Die evangelieverkondiging is zelf ook weer een doel op zich, onafhankelijk van het antwoord dat er op volgt. Evangelisatie heeft op zichzelf reeds zin. In de eerste plaats omdat de ander wegens de universele bestemming van de Blijde Boodschap het recht heeft die te horen. Vervolgens omdat de verkondiging op zich een daad van naastenliefde is waar men de ander het beste van zichzelf geeft, ongeacht of hij dat nu aanneemt of niet. Wanneer de ander mij aanhoort zal dat een bijkomende genade zijn omdat, volgens de eerste Johannesbrief, de vreugde van de een en de ander er door vervolmaakt wordt. Zo volgen menswaardigheid, evangelisatie en bekering tot dit evangelie op elkaar in een logica van 'genade op genade'.

4.5 De 'prediking van Jezus' en de 'prediking over Jezus' onderscheiden en articuleren

In het gesprek met de ander is het nuttig een onderscheid te maken tussen twee vormen van verkondiging. De eerste herneemt de prediking van Jezus, de tweede is een prediking over Jezus. Waaruit bestond de prediking van Jezus? Hij riep de mensen op tot een grotere medemenselijkheid en broederlijke verbondenheid en tot het erkennen van een levenwekkende kracht die men 'Vader' mag noemen. Het specifieke van het evangelie is:

in onze broederlijke verbondenheid erkennen dat wij kind zijn van een God die Vader is, die ons laat geboren worden en die ons niet zal verlaten bij het sterven. Menswaardigheid, broederlijke verbondenheid, kinschap, daarover gaat de prediking van Jezus, die helemaal focust op het Rijk Gods dat ons nabij komt.

Daarnaast is er de prediking over Jezus. Wie is hij toch dat Hij zo tot ons kan spreken? Hij riep de mensen op tot grotere menselijkheid en tot broederlijke verbondenheid, tot het erkennen dat ze zonen en dochters van God zijn. Als voorwerp van intense controverses en ervan beschuldigd een bondgenoot van satan te zijn, werd Hij door de religieuze overheid van zijn tijd gedood. Maar door de verrijzenis heeft God hem gerechtvaardigd en duidelijk gemaakt dat Hij naast hem stond. Zo mogen wij, als christenen, in Jezus Gods gelaat erkennen, Hem erkennen als Zoon van God en als Mensenzoon. Van daaruit kan de prediking over Jezus zich ontplooiën tot het belijden van het paasgeloof.

4.6 Bevrijdende Godsbeelden

Bij die dubbele prediking zal men ongetwijfeld op tegenstand stoten, gegroeid uit bepaalde godsbeelden. Het gaat om voorstellingen van God die het geloof van mensen blokkeren, hen er toe brengen dit geloof te verwerpen of het op een slaafse manier te beleven. Daarom moeten we, onderweg in de 'bres', zoveel mogelijk via de dialoog de godsbeelden doen verdwijnen die een obstakel vormen en niet bevrijdend werken voor de mens.

Het drama van de mensheid is, volgens het Genesisverhaal, begonnen met een, door de slang ingefluisterd, vertekend beeld van God. Zij vervormde de betekenis van het verbod van Godswege door het voor te stellen als een beperking van de menselijke vrijheid en als de uitdrukking van een jaloezige God, concurrent van de mens. Het verbod was echter een oproep aan de menselijke vrijheid om niet op een willekeurige wijze te handelen en het geschonken leven te beschermen. Er bestaan ook godsbeelden die God afschilderen als de directe oorzaak van wat ons overkomt en Hem op die manier onrechtvaardig of ongeloofwaardig maken. Sommige geloofsvoorstellingen onderwerpen de mens aan een religieus systeem in plaats van de religie in dienst te stellen van de mens. Dat is het debat waarin Jezus zich gemengd heeft: de sabbat is er voor de mens en niet de mens voor de sabbat. De maieutische pastoraal vereist het geduldig werken aan voorstellingen die God evenzeer eren als de mens. Want beiden gaan samen: een god die de mens manipuleert is een valse god. Het is in het uitmunten in menselijkheid dat de waarheid van God zich manifesteert.

4.7 De herinnering voeden, het debat animeren, de vrijheid om het geloof op een persoonlijke manier te integreren, bevorderen

Dit zijn drie voornamen taken voor de pastoraal. De eerste taak is het onderhouden, het voeden van de herinnering aan de christelijke traditie op het publieke forum. In dit verband speelt de school een onvervangbare rol.

Maar het volstaat niet de herinnering te voeden, we moeten ook het debat daarover animeren. De inzet van dit debat is de traditie niet te laten gelden als een opgelegd blok, maar als een aanwezige bron, die 'te denken en te leven geeft'. 'Te denken geven' lijkt ons een gepaste uitdrukking, want zij verbindt tegelijk het aspect van de lichtheid van een geloof dat zich niet opdringt en niet zwaar weegt, met het aspect van zwaarwichtigheid om wat menselijk gezien op het spel staat. Hier is een taak weggelegd voor het intellect. In de pastoraal hebben wij een intelligente theologie nodig: eenvoudig, niet enkel voorbehouden aan intellectuelen, een theologie die het geloof aantrekkelijk maakt.

Na het debat is de derde stap het bevorderen van de vrijheid om het geloof op een persoonlijke manier te integreren. De voorwaarde voor elke geloofsoverdracht is dat zij vrucht is van het zich in vrijheid eigen maken van het geloof. Een geloof waaruit men kan putten maar tegelijk ook iets van zichzelf inlegt. Ieder doet dat op zijn eigen manier. Wij mogen niet vooraf oordelen over de vruchten noch over de rijpingstijd. Wat er uitkomt zal misschien niet het volle christelijke geloof zijn. Voor de enen zal dit ferment van de christelijke traditie cultuurvruchten dragen door hen te helpen om zich in de geschiedenis te situeren, haar te overdenken en te beleven. Anderen zullen er een ethische inspiratie uit halen. Nog anderen zullen een eigen geloofsweg gaan binnen de christen gemeenschap. Het christendom als een zaadje aanbrenge, ook op het publieke forum, betekent niet een waarheid opdringen en evenmin gewetensnormen opleggen. Het biedt iedere mens de mogelijkheid om ten aanzien van dit geloofsaanbod zijn vrijheid uit te oefenen. De vrijheid om zich het geloof al dan niet toe te eigenen, zich er al dan niet aan te inspireren voor de eigen toekomst en voor het handelen in de maatschappij.

Nu kom ik tot de laatste reeks grondhoudingen met als gemeenschappelijk uitgangspunt: het overlaten van het initiatief aan de ander. Het is de taak van de pastoraal mensen het mandaat te geven om zelf de regie van hun geloofsleven in handen te nemen, de ander tot 'auteur' en 'acteur' te maken (*autoriser*).

4.8 Weerstand aangrijpen als kans

Het evangelie verkondigen roept altijd weerstand op. We kunnen dat betreuren, veroordelen, willen forceren. Maar we kunnen ook de weerstand aangrijpen als kans tot inculturatie van het geloof. De geschiedenis toont inderdaad dat geslaagde inculturaties de vrucht zijn van de weerstand van de lokale bevolkingen tegen de vormen van christendom die hun aangeboden werden. Daaruit ontstonden originele uitdrukkingen van het geloof. Die weerstand houdt niet noodzakelijk een verwerping in, maar is een oproep om vormen van christendom uit te denken, aangepast aan de legitieme aspiraties van de mensen. Vanuit dat standpunt is de inculturatie van het geloof, het proces waardoor de bevolking door de weerstand heen het evangelie assimileert en het geloof herschept en uitdrukt vanuit de eigen historische en culturele wortels. Zo krijgt het christendom een nieuw gelaat en originele uitdrukkingsvormen. Op die manier ontstond in de liturgie bijvoorbeeld de Zairese ritus uit de weerstand van de lokale bevolking tegen de klassieke Romeinse liturgie.

Vandaag kennen wij talrijke weerstanden tegen de overgeërfde vormen van het christendom: zoals de biechtpraktijk, het ambtscelibaat, de vrouw in de kerk, de

huwelijksmoraal van de Kerk. Zouden die weerstanden niet op een positieve manier aangegrepen kunnen worden als een uitdaging om originele vormen te vinden van denken, beleven en vieren die het christendom opnieuw aantrekkelijk maken?

4.9 Onderscheid maken tussen 'geloven met' en 'geloven als'

In de optiek om nieuwe vormen van christendom te laten ontstaan is het goed 'geloven met' te onderscheiden van 'geloven als'. Wij geloven vandaag niet meer op dezelfde wijze als onze grootouders, en onze kleinkinderen zullen niet geloven op onze manier. En toch kan ondanks die verschillen een echte verbondenheid in het geloof beleefd worden. De vraag die gesteld wordt door het onderscheiden van 'geloven met' en 'geloven als' is die van de uitdaging hoe je eenheid en verscheidenheid kunt samen houden.

Als pastors lopen wij altijd het risico te verlangen dat de ander gelooft 'zoals wij', dat hij imiteert wat wijzelf beleven. We riskeren daarbij de toegang tot het geloof te belemmeren door onze eigen bekrompenheden en door onze geloofsweg en geloofsbeleving op te dringen. Die bekoring bestond reeds bij de tot het christendom bekeerde joden, die hun ideeën, hun eigen tradities en gewoonten aan de heidenen wilden opleggen. 'Ik ben dus van mening dat we de heidenen die zich tot God bekeren geen al te zware lasten moeten opleggen' (Hnd 15,19). Die woorden van de apostel Jacobus op het einde van het Apostelconcilie in Jeruzalem zouden ons constant tot de nodige reserve moeten inspireren opdat de ander op een persoonlijke manier het geloof kan integreren en leerling van Christus worden.

In een tijd van veranderingen zoals de onze moeten we ruimte laten voor een 'kerkelijke biodiversiteit', die de aspiraties en de eigenheid van de mensen tot hun recht laat komen en als zodanig het christen worden vergemakkelijkt. Geloofsoverdracht is niet een soort 'klonen' maar vraagt om een persoonlijke creatieve toe-eigening. Vandaar diversiteit maar ook eenheid.

Om die relatie tussen eenheid en diversiteit te begrijpen maken we de vergelijking met het menselijke gelaat. De vorm van het gelaat is voor allen herkenbaar en toch is elk gelaat uniek. Zo is het ook met het christendom. Er zijn enkele kenmerken (het kruisteken, het Credo, het lezen van de Schrift, de eucharistie, de inzet voor meer menselijkheid) die het herkenbaar maken, maar de concrete vormgevingen kunnen heel divers zijn. Vandaar dat er bij de ontdekking van het christendom ruimte moet zijn voor creativiteit en verbeelding. Overdracht van het geloof is pas mogelijk als het samengaat met het vermogen om het zich op een creatieve manier eigen te maken.

4.10 Hulp durven vragen en vertrouwen op factoren die men niet beheerst

Geloofsverkondiging wordt vaak opgestart vanuit onze eigen krachten en rijkdommen. Maar waarom zou geloofsverkondiging enkel moeten plaatsvinden wanneer men sterk is en niet wanneer men zwak is? Wat moeten we doen in een tijd van ingrijpende veranderingen zoals de onze waarin wij kracht te kort schieten? Dat was de reflex van de

leerlingen van Jezus bij de vijf broodjes en de twee vissen: 'Wat hebben we daaraan voor zoveel mensen'.

In situaties als die van vandaag, is het wezenlijk het weinige dat men heeft in te brengen, hulp te vragen aan anderen en te vertrouwen op factoren die men niet beheerst.

Iemand die aan niemand iets vraagt heeft genoeg aan zichzelf. Hij leeft niet. Volgens de evangelische logica, opent de vraag een verhaal en maakt leven mogelijk. 'Vraag en je zult verkrijgen', 'klop en men zal voor je opendoen'. Zo moeten wij ons ook in onze evangelische zending durven richten tot iemand anders om hulp en raad te vragen, en dat niet alleen binnen de christen gemeenschap maar ook erbuiten. Die hulp kan materieel zijn, technisch, cultureel, artistiek. Men kan mensen vinden, groepen en verenigingen die, hoewel ze niet behoren tot onze christen gemeenschap, bereid zijn om, in een geest van welwillendheid en ondersteuning van al wat solidair bijdraagt tot onze mensheid, de vitaliteit van de christelijke traditie in de maatschappij te bevorderen.

Ook zonder iets gevraagd te hebben, moeten wij in onze evangelisatietask rekenen op factoren die we niet controleren, op onverwachte bondgenoten. Die onverwachte bondgenoten kunnen mensen zijn, gebeurtenissen, theorieën, nieuwe culturele aspiraties. Zonder dat we ze hebben kunnen plannen dragen ze in een bepaalde context bij tot en geven ze een bijkomend gewicht aan de evangelische boodschap. In die zin hangt de evangelisatie niet af van onze eigen krachten. Zij hangt ook af van onvoorzienbare factoren. Zoals Cyrus, de Perzische koning, beeld van de vreemdeling die de Heer tegen alle verwachting in opriep om Jeruzalem terug op te bouwen en het volk in zijn vrijheid te herstellen. 'Ik ben het die over Cyrus zegt: Dit is mijn herder, alles wat ik wil, brengt hij ten uitvoer: hij geeft opdracht Jeruzalem te herbouwen en voor de tempel de fundering te leggen' (Jes 44, 28).

In die geest van vertrouwen en loslaten moeten wij ongetwijfeld de woorden begrijpen die Gamaliël tot het Sanhedrin richtte met betrekking tot de zending van Jezus' discipelen: 'als het mensenwerk is wat ze nastreven, zal het op niets uitlopen, maar als het Gods werk is, zult u niets tegen hen kunnen uitrichten' (Hnd 5, 38-39).

Ik heb hier een tiental houdingen samengebracht om in deze overgangstijd staande te blijven en op een actieve, lucide en competente wijze bij te dragen tot het tot leven komen van het geloof. De hedendaagse mens is, zoals in het verleden, 'godsbequaam'. Het christendom dat eraan komt zal niet uitsluitend de vrucht zijn van onze inspanningen, hoe noodzakelijk die ook mogen zijn. Het zal de nieuwe, onverwachte en verrassende vrucht zijn van de menselijke vrijheid en het werk van de Geest in het hart van de wereld.